

УДК 343.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.40>

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ «КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ» В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОСЯГАННЯ НА НИХ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Голуб А.Є.,

*аспірантка кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права
ім. Леоніда Юзькова*

Голуб А.Є. До питання правової категорії «культурні цінності» в контексті кримінальної відповідальності за посягання на них в умовах збройного конфлікту.

Автор у своїй роботі досліджує проблематику правового забезпечення охорони культурних цінностей, наголошуючи на необхідності комплексного підходу до їхнього захисту. Особлива увага приділяється не лише кримінально-правовим механізмам, але й важливості чіткого визначення поняття «культурні цінності», формування єдиного переліку таких об'єктів та їх належного обліку. Автор зазначає, що відсутність уніфікованого визначення в законодавстві ускладнює їхній правовий захист, створює прогалини у правозастосуванні, сприяє зловживанням та може мати негативні наслідки для збереження культурної спадщини, особливо у періоди кризових явищ або збройних конфліктів.

Робота аналізує різні визначення культурних цінностей, зокрема такі поняття, як «культурна спадщина», «культурне надбання», «культурний об'єкт», «пам'ятка культури», що використовуються в нормативних актах. Досліджуються складові поняття «культурні цінності» та їхня правова природа, зокрема їхній статус як об'єктів кримінально-правового захисту. Окремо розглядається порядок ведення обліку таких об'єктів, нормативні вимоги та реальна практика їхнього виконання як у довоєнний період, так і в умовах війни. Визначаються проблеми правового регулювання та наголошується на тому, що підходи в нормативних актах залишаються неуніфікованими.

Окрему увагу приділено питанню посилення кримінальної відповідальності за посягання на культурні цінності. Розглядається можливість виділення відповідних злочинів в окремий розділ Кримінального кодексу України. Пропонується додаткова криміналізація діянь, спрямованих проти культурної спадщини, особливо в умовах збройного конфлікту, зважаючи на системні руйнування об'єктів культури під час війни.

Робота підкреслює, що без належної організації обліку, охорони та контролю за культурними об'єктами криміналізація таких злочинів може залишитися декларативною та не забезпечити реального й ефективного захисту культурної спадщини як важливого елемента національної ідентичності та історичної пам'яті. Таким чином, робота спрямована на вироблення комплексного підходу до охорони культурних цінностей, що включає вдосконалення законодавчої бази, створення ефективних механізмів обліку та контролю, а також запровадження дієвих санкцій за незаконні дії щодо культурної спадщини.

Ключові слова: культурні цінності, кримінальна відповідальність, збройний конфлікт.

Holub A. To the question of the legal category of «cultural values» in the context of criminal liability for encroachment on them in the conditions of armed conflict.

The author in his work examines the problems of legal support for cultural values, emphasizing the need for a comprehensive approach to their protection. Particular attention is paid not only to criminal legal mechanisms, but also to the importance of a clear definition of the concept of «cultural values», the formation of a single list of such objects and their proper accounting. The author notes that the lack of a unified definition in the legislation complicates their legal protection, creates gaps in law enforcement and can have negative consequences for preserving cultural heritage, especially in times of crisis or armed conflicts.

The work analyzes different definitions of cultural values, including concepts such as «cultural heritage», «cultural object», «cultural property», etc., used in normative acts. The components of «cultural values» and their legal nature, in particular their status as objects of criminal law, are investigated. The procedure for keeping such objects, regulatory requirements and the real practice of their implementation in the pre-war period and in war conditions are considered separately. The problems of legal regulation are determined and it is emphasized that approaches in regulations remain incomplete.

Particular attention is paid to increased criminal responsibility for encroaching on cultural values. The possibility of allocation of relevant crimes into a separate section of the Criminal Code of Ukraine is considered. An additional criminalization of actions against cultural heritage, especially in the context of armed conflict, is proposed, because of the systemic destruction of cultural objects during the war.

The work emphasizes that without proper organization of accounting, protection and control of cultural objects, criminalization of such crimes may remain declarative and not ensure the real and effective protection of cultural heritage as an important element of national identity and historical memory. Thus, the work is aimed at developing a comprehensive approach to the protection of cultural values, which includes improving the legislative framework, creating effective accounting and control mechanisms, as well as the introduction of effective sanctions for illegal actions on cultural heritage.

Key words: criminal liability, cultural values, armed conflict.

Постановка проблеми. Систематичне знищення культурних пам'яток, пошкодження, вандалізм, а також вивезення та крадіжки культурних цінностей з території України, виставлення їх як власно набутих: все це вказує не тільки на загарбницький напрямок дій країни агресора, а й на те, що культура в руках окупанта стає засобом знищення культурної ідентичності, ще одним трофеєм для подальшого фінансування бомбардувань та захопленя територій нашої Вітчизни. Як вказує Д.О. Кошиков, «історичний досвід демонструє, що в умовах війни противники обирають у якості мішені культурну спадщину для того, щоб завдати шкоди самосвідомості противника і навіть самому його існуванню. Це відбувається особливо у випадках, коли сторона конфлікту прагне знизити ймовірність культурного виживання противника. Свідоме руйнування об'єктів культурної спадщини обумовлено неприйняттям чужих поглядів, ідей та думок [1, с. 49]. З огляду на цінність культурних об'єктів, які в цій війні піддаються жорсткому впливу, а також на те, що достатнє правове регулювання та активні дії Держави та правозахисників – є ключовими критеріями збереження культури України загалом, вважаємо за потрібне дослідити фундаментальні основи правової захищеності різних культурних об'єктів крізь призму поняття «культурні цінності». Ми безсумнівно розуміємо примат цінності людського життя над будь-якими об'єктами, хай навіть багатоміліонною спадщиною, оскільки саме людське життя є найвищою цінністю та є запорукою відновлення будь-якого втраченого культурного об'єкту. Але поруч із тим маємо докласти максимальних зусиль і на цьому фронті, де наша культура піддається винищенню.

Мета дослідження – з'ясувати характерні прогалини в українському законодавстві щодо захисту культурних цінностей в мирний час та під час збройного конфлікту.

Стан опрацювання проблематики. Досить ґрунтовно проблематикою захисту культурних цінностей займалися такі науковці як Каткова Т.Г. (автор однієї з найбільш комплексних наукових праць щодо правової охорони культурних цінностей), Кулакова Н.В. (дослідник саме кримінально-правового аспекту захисту культурних цінностей), Шульга В.О., Котис О.М. (автори робіт з міжнародно-правового контексту захисту культурних цінностей), Кошиков Д.О., Криволапов Б.М., Яковюк І.В., Анакіна Т.М. (здійснювали аналіз захисту культурних цінностей в контексті збройного конфлікту на території України) та інші. Поруч із цим, дослідження цієї тематики нами зумовлено тим, що переважна більшість вчених не звертаються до іноземних джерел, їх розуміння як поняття «культурні цінності», так і правового захисту вказаних об'єктів, а також не аналізують судову практику та міжнародні конфлікти. Тому також для дослідження цієї теми важливі праці таких зарубіжних вчених як Janet Blake, Peter Stockinger, César González-Pérez, César Parcero-Oubiña, Michael N. Schmitt, Finn-Valentin Kolitsch та інших.

Виклад основного матеріалу. Категорія «культурні цінності» (або ж «культурна спадщина», «культурне надбання», «культурний об'єкт», тощо) є ключовим поняттям у визначенні спектру, чи, скажімо, ширини, правового регулювання, тобто від розуміння цього поняття у законодавстві тієї чи іншої держави залежить, які об'єкти підпадатимуть під охорону вузькоспеціалізованого

законодавства та будуть мати особливий кримінально-правовий захист, а які ні. Тому трактування цього поняття у різних нормативно-правових актах має досить важливе значення. Перш за все, слід розглядати базове поняття Конвенції про захист культурних цінностей під час збройного конфлікту від 1954 року (далі - Гаазька конвенція або Конвенція 1954 року), в якій міститься поняття “cultural property” [2] (дослівно - “культурна власність”). В статті 1 цієї Конвенції, переклад на українську якої наразі на офіційних ресурсах немає (відкриті до використання лише Протоколи до цієї Конвенції), визначено поняття “культурна власність” лише шляхом переліку об’єктів, що можуть ними стати (зокрема, рухома та нерухома власність, будівлі та групи будівель та «центри, що містять пам’ятки»). Варто відзначити, що в Конвенції 1954 року не віддається велике значення тому, релігійна чи світська це споруда, фактично, якщо розглядати саме текст англійською мовою, немає навіть вказівки на власника таких речей, хоча саме поняття і містить у собі поняття “власність” (property), що апіорі вказує на наявність власника у них. Більшість законодавчих актів України також не містять визначення культурних цінностей, а йдуть шляхом перерахунку того, що може підпадати під цю категорію, тобто, надається лише перелік таких об’єктів. Таким прикладом є закріплення практично ідентичного переліку об’єктів культурної спадщини, визначеної Конвенцією ЮНЕСКО 1972 р. «Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини», в вітчизняному Законі «Про охорону культурної спадщини».

Конвенція ЮНЕСКО 1972 р. «Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини» [3] (далі – Конвенція 1972 року), ще один ґрунтовний акт міжнародного значення щодо захисту культурних цінностей, який визначає поняття саме “cultural heritage” – “культурна спадщина” (дослівно, як і в офіційному перекладі на сайті Верховної Ради). В розумінні цього акту – це «пам’ятки, ансамблі та визначні місця». Джанет Блейк в своєму дослідженні щодо різного тлумачення поняття “культурні цінності” надає цитату більш раннього дослідження, де такі вчені як Протт і О’Кіфі відзначають, що “з багатьох причин різні конвенції та рекомендації мають те визначення, які підходить [цьому акту і тільки йому] як правовий інструмент; на цьому етапі неможливо досягти створення одного визначення, яке б пасувало всім контекстам його застосування” [4, с. 63]. Так, дійсно, якщо подивитись на основні правові акти, що встановлюють певний правовий порядок поведінки з культурними цінностями, як-от Конвенція 1954 року, Конвенція 1972 року, а також так само важлива Конвенція про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності 1970 року [5], то можемо дійти висновків, що категорії, (чи, скоріше, як більш прийнято в актах міжнародного законодавства, переліки об’єктів) що спрямовані на функціональне вирішення питання “що охоронятиметься цими актами”, сильно залежать від наповнення та галузевої спрямованості (митне право, податкове чи то міжнародне гуманітарне право, тощо) цього акту. Більш того, варто звернути увагу на те, що такі акти шляхом викладення переліку таких об’єктів, долають ряд проблем тлумачення, оскільки не звертаються, я-от науковці, до прикладу, до філософського трактування сутності культурних цінностей, а прагматично та чітко, без зайвих ускладнень та неоднозначних смислів визначають буквально що культурними цінностями є, а що ними не є. Вважаємо, що тим самим функція цих визначень в нормативних актах вже є виконаною, додати нічого, а будування сенсів та роздуми на тему сутності цього поняття слід залишити для науковців. До речі, українське законодавство в цій сфері пішло шляхом рецепції саме такої моделі надання визначення правовій категорії “культурні цінності”, що має ряд позитивних моментів.

Таким чином, в англійській мові та загалом в міжнародній практиці йдеться про такі поняття як “cultural heritage” (культурна спадщина) та “cultural property” (культурна власність), при цьому остання зустрічається частіше, а також повсякчас вживається в Конвенції 1954 року, яка для нашого дослідження досить важлива. З даних визначень, наданих в Конвенціях, можна зробити лише один висновок: одна справа - встановлювати, що таке «культурна цінність», інша – відповідати на питання «з чого складається перелік культурних цінностей». По суті, Конвенції опираються на практичну сторону питання, встановлюючи лише перелік об’єктів, проте, знову ж таки, не відповідає на питання, як цей об’єкт стає культурним надбанням. При цьому недоліками таких актів є те, що кожна конвенція, по суті, заново визначає цей перелік, немає уніфікованого. Тому, до прикладу, можлива ситуація, коли захист культурної цінності підпадає під дію декількох конвенцій згідно ситуації, що з нею склалась, проте даний вид не передбачений в одному з переліків. Звичайно, переважна більшість пунктів таких переліків серед конвенцій збігаються, але знову ж таки, це не відповідь на питання “що є?”, а відповідь на “з чого складається?”.

Існує також французький відповідник даного визначення – поняття “patrimoine culturel”, “valeur culturelle” або “héritage culturel”, а в німецькій мові йдеться про спеціальне поняття “Kulturerbe” (дослівно – “культурна спадщина”) або “Kulturwerte” (“культурні цінності”). Поруч із цим, розуміння цих слів в більшості випадків в аналізованих нами текстах практично ідентичне, але все ж на нашу думку, всі ці поняття схилиються до обмеженого кола об’єктів, що підпадають під їх захист, зокрема: термін «культурна спадщина» обмежує перелік цих об’єктів тими, які створені в минулому поколінні, тобто ті, які можна успадкувати; «культурна власність» вказує суто на речову характеристику об’єкта, тобто те, чи належить цей об’єкт комусь; саме поняття «культурний об’єкт» обмежує перелік вказівкою на матеріальність вираження культурної одиниці, а тому такі цінності як, до прикладу, традиція, ремесло, що є нематеріальними, випадають з поля правового захисту цього поняття; тощо. З цього аналізу можна дійти висновку, що для філософського та одночасно практичного розуміння сутності цього поняття слід виходити з іншого підходу. Так, в статті Цезара Гонсалеса-Переза та його колеги Цезара Парсеро-Убіна ми знайшли цікаву думку: “Культурна цінність – це те, що робить річ культурною спадщиною. Більшість речей є потенційними елементами культурної спадщини, але дуже мало є фактичними елементами культурної спадщини” [6, с. 236]. Так, вчені розглядають співвідношення понять “cultural value” та “cultural values” (“культурна цінність” як якість важливості та значимості речі та “культурні цінності” як об’єкти, які мають певну культурну цінність). Культурна цінність – найбільш широке поняття, яке розуміється як широке коло об’єктів, що мають цінність в історичному, культурному, архітектурному, археологічному, естетичному та/або соціальному значенні для певної громади, народу або міжнародної спільноти або ж визнана такою внаслідок експертного дослідження, є незамінними та унікальними (неможливо створити абсолютно ідентичний зразок та предмет повинен собою нести естетичне посилання), які можуть бути як рухомими, так і не рухомими, а також мати та не мати вартісну оцінку (є об’єктами нематеріальної культурної спадщини та матеріальної). Фактично, це визначення містить лише певні ознаки та характеристики цих об’єктів, але варто вказати, що вони охоплюють достатньо широке коло цінностей, що може бути використане для належної охорони та захисту їх в правовому полі.

Національне правове регулювання захисту культурних цінностей має велике значення для існування таких цінностей та їх збереження, оскільки визначає спектр прав та обов’язків осіб щодо поводження з культурними цінностями, засоби захисту та їх охорони, а також відповідальність за порушення цих правил та особливий правовий статус цих об’єктів. Беручи під особливу охорону ці об’єкти, держава визнає їх особливий статус та культурне й історичне значення. Знову ж таки, говорити в цьому контексті про те, що культурна цінність, до прикладу, належить державі, якщо знаходиться на її території, – некоректно, оскільки фактично існують ситуації вивозу культурних цінностей для експонування в інші країни, вже не кажучи про ситуацію окупованих територій і незаконного вивозу таких об’єктів. Єдиним правовим механізмом включення таких об’єктів до правового поля держави є їх реєстрація у встановленому законом порядку та облік. В цьому контексті йдеться про єдиний акт - про Інструкцію з організації обліку музейних предметів [7], прийняту в 2016 році як наслідок ухвалення Положення про музейний фонд, низки актів Кабінету Міністрів України і яка стала наслідком припинення дії відповідних радянських інструкцій. Тобто, фактично, з моменту проголошення Незалежності України та аж до 2016 року українські музейники користувались радянськими положеннями та інструкціями з музейної справи, а на момент повномасштабного вторгнення не було жодного акту, який би регулював питання локального алгоритму для кожного музею зі збереження, обліку та переміщення музейних фондів, хоча військові дії на території нашої держави відбуваються ще з 2014 року. Фактично, нами окреслено зараз лише в загальних рисах неготовність країни до збереження своїх культурних цінностей ні в матеріальному, ні в нормативно-правовому контексті. Доречно також відзначити постать та заклики Костянтина Акінша, українського та американського мистецтвознавця, який одним з перших заговорив про необхідність евакуації музеїв: «При повномасштабному російському вторгненні у небезпеці опиняться практично всі важливі музейні колекції», – попереджав Акінша у колонці для Wall Street Journal, що вийшла за тиждень до війни. Він вирішив публічно порушити це питання після того, як з розмов зі своїми колегами в Україні зрозумів, що евакуацію не готують. Однією з причин було небажання влади сіяти паніку [8]. При цьому деякі музейники все ж дослухались до закликів міжнародних ЗМІ, до прикладу, цитуємо Директорку Харківського літературного музею Тетяну Пилипчук: “Але

сталось 24 лютого. Ми повірили американцям, тому готувалися ще на 16 лютого: спакували колекцію для евакуації, підготували бомбосховище, домовилися провести тренінги з тактичної медицини та із захисту споруди під час воєнних дій. І пам'ятаю той ранок, перші удари бомб і наш робочий чат, де неслося, люди бігли рятувати колекцію. Але був спокій. Не можу це пояснити, але всі чітко і злагоджено працювали” [9]. Шкода, що досвід АТО та заклики міжнародної спільноти стали єдиними передумовами такої ґрунтовної підготовки. Насправді, на нашу думку, більш злагоджені дії, більша робота відомств та управлінь в сфері культури щодо інформування, підготовки та нормативно-правового забезпечення дій до підготовки до воєнних дій слугували б важливою опорою для музейників по всій країні на початку повномасштабного вторгнення. Аналогію можна провести із “тривожною сумкою”, інформацію про яку кампанією запустили по всіх ЗМІ не менш як за тиждень до вторгнення, що дозволило підготувати багатьох свідомих людей до невідкладної евакуації з місця проживання. Якби так само серед музейників була проведена робота та надано відповідні матеріали, ми б могли вберегти багато культурних цінностей, які наразі втрачені.

Тому варто зазначити, що не тільки перелік об'єктів, що охороняються спеціалізованим законодавством має значення, а ще й правові норми, які регулюють порядок збереження та поводження з культурними цінностями до військового конфлікту та вже під час збройного вторгнення. З огляду на це, українське законодавство щодо захисту культурних цінностей потребує певної уніфікації: має бути розроблений єдиний нормативно-правовий акт у формі Закону, в якому б містилось широке визначення поняття «культурні цінності» (до прикладу, як таке, що наведено вище), а також широкий перелік таких цінностей, що включав би як рухомі, так і нерухомі об'єкти та цінності нематеріального характеру. Поруч із тим, відповідні підзаконні нормативно-правові акти, як-от тих самих Положення про музейний фонд та Інструкції з обліку, повинні бути переглянуті у зв'язку із застарілим змістом цих актів, виникненню нових прогресивних методик ведення обліку культурних цінностей, а також нових загроз для культурних цінностей.

Фактично, наразі в Україні діє лише три реєстри, які мають відношення до культурних цінностей: Державний реєстр нерухомих пам'яток України [10], Реєстр національного культурного надбання, який ми розглянули вище (з лише 226 об'єктами) та неймовірний, ґрунтовний Національний перелік об'єктів нематеріальної спадщини [11], який міститься на сайті Міністерства культури та інформаційної політики. Останній перелік може бути чималим прикладом для наслідування для усіх наступних реєстрів з обліку культурної спадщини. Так, сам перелік містить 66 об'єктів нематеріальної культурної спадщини (як-от ремесла, традиції приготування страв, традиції виконання пісень чи танців, тощо), а також містить у собі Інвентар нематеріальної культурної спадщини, яка потребує термінової охорони та Інвентар належних практик з охорони нематеріальної культурної спадщини. Цікаво, що цей перелік постійно оновлюється, оскільки бачимо відповідні накази про внесення тих чи інших пам'яток від 2022-2024 років, зокрема, до прикладу, Наказом від 12.12.2023 №695 до об'єктів нематеріальної культурної спадщини, які потребують термінової охорони, віднесли традицію приготування та споживання пісних голубцид з картоплею, родом з села Сонячне Волноваського району Донецької області [11]. Загалом, перелік дуже обширний та цікавий, постійно оновлюється та має відповідну частину щодо об'єктів, які можуть бути втрачені та потребують особливої охорони. Ці аспекти разом із якісним наповненням реєстру є для нас взірцем того, як слід вести та утримувати реєстр, і яким цілям (а саме обліку, збереження та охороні вразливих пам'яток) він може слугувати. Разом із цим, величезна кількість культурних цінностей наразі в Україні є необлікованими, жодним чином не зареєстровані та не відмежовані від речей звичайного вжитку.

Саме це породжує питання для кримінального права України, що особливо гостро постало під час збройної агресії ще з 2014 року: як підвищити тяжкість та караність діянь, пов'язаних із таким предметом посягання як культурна цінність? На даний час у Кримінальному Кодексі України відсутній окремий розділ, присвячений злочинам, які посягають на культурні цінності. Вони хаотично розміщені у окремих розділах Особливої частини КК України. ККУ передбачає низку статей, які встановлюють кримінальну відповідальність за порушення правил охорони культурної спадщини, ж рухомих, так і нерухомих об'єктів, а саме:

– ст.193 КК України «Привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї», якщо таке майно має особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність, а також скарбу;

– ст.201 КК України «Контрабанда», тобто переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей;

– ст.252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду»;

– ст.298 КК України «Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини» [12].

До злочинів, предметами посягання яких можуть бути культурні цінності, також (окрім описаного вище) можна віднести злочини, передбачені ст. 185 (крадіжка), ст. 186 (грабіж), ст. 187 (розбій), ст. 189 (вимагання), ст. 190 (шахрайство), ст. 191 (привласнення, розтрата майна чи заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), ст. 198 (привласнення чи збут майна, свідомо здобутого злочинним шляхом) КК України, проте вказані діяння мають загальний характер, а тому фактично, культурна цінність у випадку прямого аналізу законодавства прирівнюється до гаманця (крадіжка ікони, до прикладу, фактично, ніяк в цьому випадку не відрізняється від кишенькової крадіжки). Визначення переліку та чіткої дефініції культурних цінностей, здійснення їх обліку – це перші етапи для поглиблення кримінальної відповідальності за посягання на культурні цінності, відмежування їх від «звичайних» кримінальних правопорушень, а в подальшому і внесення відповідних змін і щодо злочинів, скоєних під час військової агресії (Розділ XX чинного КК України).

Висновки. Культурні цінності, перш за все, мають охоронятись не тільки в площині кримінального права: належне правове регулювання має здійснюватися також і на рівні правового забезпечення такого базису як саме поняття культурних цінностей, їх перелік (тобто означення об'єктів, які підпадають під охорону), уніфікація цього визначення та переліку серед всіх актів законодавства, що стосуються цієї сфери, а також здійснення належного обліку таких об'єктів (для цього повинна бути переглянута низка нормативно-правових актів). Разом із цим, залишається відкритим питання посиленої видової криміналізації діянь, які являють собою посягання на культурні цінності, за прикладом іноземних держав вміщення їх в окремий розділ КК України, а також додаткова криміналізація посягань на культурні цінності в умовах збройного конфлікту, що буде тягнути за собою більш сувору відповідальність, ніж наразі існуюча система прирівнювання культурних цінностей до звичайних речей, визначених родовими ознаками. Визначення категорії «культурні цінності», організація обліку, схоронності культурних об'єктів до та під час збройного конфлікту є передумовами ефективної спеціальної криміналізації відповідних посягань. Без цього базису криміналізація стане ще однією недієвою нормою, оскільки норми кримінального права є лише елементом системи захисту культурних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кошиков Д.О. Правові аспекти захисту культурних цінностей в умовах збройної агресії російської федерації. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 6. С. 48–52.
2. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention. The Hague, 14 May 1954. 25 p. URL: https://en.unesco.org/sites/default/files/1954_Convention_EN_2020.pdf.
3. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини: Конвенція, Міжнародний документ, Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО). 16.11.1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text.
4. Janet Blake. On Defining the Cultural Heritage. *International and Comparative Law Quarterly*, 2000, № 49, pp 61–85. DOI: 10.1017/S002058930006396X.
5. Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property. The Hague, 14 November 1970. URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13039&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
6. González-Pérez, César; Parcero-Oubiña, César. A conceptual model for cultural heritage definition and motivation. *Revive the Past: Proceeding of the 39th Conference on Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology*. Beijing: Amsterdam University Press, 2011, p. 234–244. DOI: 10.1017/9789048516865.027.

7. Інструкція з організації обліку музейних предметів, затверджена Наказом Міністерства культури України від 21 липня 2016 року № 580. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE29259?an=10>.
8. Культурні чистки. Як Росія руйнує музеї й вивозить мистецтво з України: Анастасія Сорока, Григор Атанесян. Інформаційна служба “BBC Україна”. Матеріал опубліковано в інтернет-виданні від 19 травня 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61472927>.
9. «Зараз іде війна культур» – директорка Харківського літмузею. Юлія Бондар. Інформаційний ресурс “Радіо Свобода”. Матеріал опубліковано в інтернет-виданні від 21 червня 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-literatura-muzey-kharkiv-viyna/32469238.html>.
10. Державний реєстр нерухомих пам’яток України: Офіційний портал Міністерства культури та інформаційної політики України. URL: <https://mcp.gov.ua/kulturna-spadshchyna/derzhavnyu-reestr-nerukhomukh-pam-iatok-ukrainy> (дата звернення 11.02.2025 року).
11. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України: Перелік, затверджений Наказом Міністерства культури України від 12 лютого 2018 року № 105. Офіційний портал Міністерства культури та інформаційної політики України. URL: <https://mcp.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/nacjonalnyj-perelik-elementiv-nks-1.pdf> (дата звернення: 11.02.2025 року).
12. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 року № 2341-III (в редакції від 01.02.2025 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.02.2025 року).